

Zoogdieren in Europa

Veldgids Europese zoogdieren. P. Twisk, A. van Diepenbeek & J.P. Bekker 2010. KNNV Uitgeverij, Zeist, Nederland. 368 pp. ISBN 978 90 5011 260 4 [in Dutch].

Na de Zoogdierengids van Mr. F.H. van den Brink (1955), waarvan tussen 1955 en 1977 vier, steeds bijgewerkte drukken het licht zagen, zijn nog verscheidene zoogdiergidsen verschenen, die het concept volgen van Roger Petersons befaamde Vogelgids. Uitgangspunt hierbij is dat verwante soorten naast elkaar, meestal van opzij worden afgebeeld en dat de opvallendste verschillen, althans voor zover uitgegeven in de Petersons veldgidsenserie, met een pijltje of ander tekenetje worden aangegeven. Ook de nieuwe 'veldgids Europese zoogdieren' past in deze opzet, maar wijkt er in een aantal opzichten van af, onder andere doordat de determinatie in verschillende stappen wordt uitgevoerd. De eerste stap is een vergelijking van het waargenomen of gevangen zoogdier met een groep soorten van overeenkomstige grootte en / of vorm en wel tussen dwergspitsmuis en mol, tussen woelrat en haas, tussen steenmarter en ijsbeer en tussen muntjak en wisent. Dit is even wennen, omdat, ondanks het feit dat voor de schaal bij elke groep een mol is afgebeeld, het verwarrend kan werken dat hierdoor de wezel even groot lijkt als de steenmarter, voorts doordat het nogal wat voorstellingsvermogen vereist om in te schatten hoeveel mollen er in een eland gaan en tenslotte doordat op de pagina waar de mol zelf is afgebeeld deze groter lijkt dan de relmuis, terwijl in werkelijkheid het omgekeerde het geval is. Ook is niet duidelijk waarom de hazelmuis en de eekhoorn met, zo te zien, een braam en een noot in de bek, maar de overige soorten met gesloten bek zijn afgebeeld. Wellicht een artistieke vrijheid van de tekenaar voortgekomen uit een heftige natuurbeleving.

Heeft men eenmaal zijn keus vastgesteld, dan wordt doorverwezen naar de familie of het genus waartoe de soort behoort. Deze tweede stap in de determinatie is met behulp van de naast elkaar staande illustraties goed uit te voeren doordat de kenmerken van de soorten binnen een familie of geslacht duidelijk en in vergelijkbare grootteverhoudingen worden weergegeven. Een bondige tekst naast de illustratie geeft aan op welke kenmerken in het bijzonder moet worden gelet. Soms echter komen illustratie en tekst in dit opzicht niet overeen. Zo worden in de tekst bij de dwergspitsmuis (*Sorex minutus*) en de kleine dwergspitsmuis (*Sorex minutissimus*) enkele verschillen in grootte en vachtkleur vermeld, terwijl de afbeeldingen van beide soorten identiek zijn. Daarnaast moet men er op bedacht zijn dat de illustraties en de ondersteunende teksten niet altijd uitsluitend geven welke soort men voor zich heeft omdat in zulke gevallen alleen anatomisch en / of DNA-onderzoek tot een zekere determinatie kunnen leiden. Dit is met name het geval bij enkele genera van de spitsmuizen, vleermuizen en knaagdieren.

Bij de meeste soorten wordt strak vastgehouden aan een laterale afbeelding. Hierdoor worden verschillen die zich bij sommige soorten in de kleur en tekening van de onderzijde van de vacht voordoen de ene keer wel (egels), de andere keer niet afgebeeld, terwijl die, zoals bij de bosmuissorten, in sommige streken van Europa aan een juiste determinatie kunnen bijdragen. Ook in de gevallen dat er binnen een soort grote variatie in tekening en kleur van de buikvacht kan optreden wordt dit niet altijd in een afbeelding tot uiting gebracht. Zo komt het bij de waterspitsmuis, die op wel haast traditionele wijze met een geheel witte onderzijde wordt weergegeven, toch zeer regelmatig voor dat er een donkerbruine en / of roestkleurige vlektekening aanwezig is in plaats van een hagelwitte

vacht. Wel worden naast de afbeeldingen soms kleurvarianten afgebeeld, maar deze zijn zo klein uitgevallen dat er maar weinig details in zijn te onderscheiden. Opmerkelijk is dat bij de mol, die toch bekend staat om het grote aantal verschillende kleurvarianten en waarnaar bovendien uitgebreid onderzoek is gedaan (Husson & van Heurn 1959), geen van deze varianten is afgebeeld (hoewel er in de tekst wel kort melding van wordt gemaakt). Daarnaast kunnen zoogdieren vaak herkend worden door de kleur en tekening die zij *en face* vertonen, bij voorbeeld winterslapende vleermuizen die in spleten zijn weggekropen, maar ook veel andere zoogdieren hebben van voren gezien een karakteristiekere gezichtsuitdrukking dan van opzij. Tenslotte verwijst de determinatietabel naar een beschrijving van de soort. Deze is meer of minder uitvoerig, al naar mate er veel of weinig over het uiterlijk, de habitat, de leefwijze, het voedsel, de verspreiding en de waarnemingsmethode(n) bekend is. Naast de beschrijving worden de meeste soorten opnieuw afgebeeld, vrijwel steeds met dezelfde tekening als die in de determinatielijsten is gebruikt, in enkele gevallen echter met een kleurenfoto. Deze foto's dragen soms wel, maar soms ook niet bij aan een betere herkenning van de soort, met name doordat de staart van het dier, zoals bij bosmuis, bruine rat, zwarte rat, woelrat, veldmuis, aardmuis en tuinslaapmuis (eikelmuis), niet is weergegeven. Het is een euvel dat men wel vaker bij foto's van zoogdieren tegenkomt. De geografische verspreiding in Europa wordt zoals gebruikelijk weergegeven op kaartjes. Voor de soorten met een aaneengesloten verspreidingsgebied zijn deze nog wel leesbaar, maar voor soorten met een versnipperd of beperkt verspreidingsgebied zijn ze wel erg klein uitgevallen en daardoor nauwelijks te raadplegen. Jammer dat hier het resultaat niet in overeenstemming is met de moeite en tijd die de auteurs in dit onderdeel zullen hebben gestoken. Daarnaast is de tekst gelardeerd met sfeervolle tekeningen van zoogdieren in hun natuurlijke omge-

ving en van in het veld opvallende sporen en bouwsels. Het is een punt waarop deze gids zich van de meeste andere zoogdiergidsen onderscheidt. Dat geldt ook voor de volledige behandeling van de schedelkenmerken van de soorten, wat bij het determineren van schedelresten, zoals die uit braakballen en dergelijke, van pas komt. Ook hier echter zijn de tekeningen (bij voorbeeld die van de vleermuizen) nogal klein uitgevallen of zeer fragmentarisch en men kan zich afvragen of zij zonder een oefening vooraf met behulp van vergelijkingsmateriaal tot een zekere determinatie zullen leiden.

Het aantal in het wild levende soorten dat wordt behandeld bedraagt (inclusief de robben en walrus maar exclusief de walvissen) 211, waaronder de hond en de (verwilderde) huiskat, die met de in het wild levende verwanten verwisseld kunnen worden; en verder een zestal grote grazers die men tegenwoordig in natuurgebieden kan tegenkomen. Dat zijn er zeer veel meer dan in eerder verschenen gidsen worden afgebeeld en besproken, hetgeen hoofdzakelijk zijn oorsprong vindt in het opsplitsen van soorten op grond van nauwkeuriger schedel- en DNA-onderzoek. Dit brengt ons op een punt dat in de gids onbesproken blijft: Hoe dienen dode zoogdieren behandeld te worden en voor nader onderzoek beschikbaar te blijven? Ook al wordt, in tegenstelling tot voorheen, veel veldonderzoek tegenwoordig met levend vangende vallen uitgevoerd, zodat de dieren na determinatie weer kunnen worden losgelaten, toch zijn ook hierbij geregeld slachtoffers te betreuren. Het zou dan ook aan te bevelen zijn dat deze, even als dood gevonden zoogdieren, hetzij droog het zij nat geconserveerd in een wetenschappelijke collectie bewaard zouden worden. Wat dit betreft had in de gids toch minstens een Nederlands en een Belgisch adres vermeld kunnen worden waarnaar men dode zoogdieren kan opsturen, alsmede een aanwijzing hoe dit dient te gebeuren en hoe men hiervoor een eventuele ontheffing van de Flora- en faunawet kan verkrijgen. Dit

bevreemdt des te meer als men bedenkt dat voor het vervaardigen van de illustraties in deze gids uitgebreid van geprepareerde huiden en schedels uit museumcollecties gebruik is gemaakt. Ook het bewaren van weefsels voor DNA-onderzoek blijft onbesproken, terwijl te verwachten is dat dergelijk materiaal in de nabije toekomst steeds gemakkelijker, ook door particulieren, geanalyseerd kan worden. Daarmee zal dan ook het onderscheiden van soorten die met deze gids niet definitief te determineren zijn, mogelijk worden. Aanwijzingen voor het conserveren van weefsel- en andere resten voor DNA-onderzoek zijn bijvoorbeeld wel te vinden in de onlangs verschenen determinatiegids voor de Zwitserse zoogdieren (Fumagalli 2008).

Tenslotte een opmerking over de literatuurlijst achter in het boek. Deze bevat de door de auteurs gebruikte en aanbevolen literatuur. Behalve voor de determinatie en algemene informatie onmisbare uitgaven, worden hierin ook (bundels van) artikelen vermeld die er voor de gebruiker minder toedoen. Wat de door Europa reizende veldbioloog in deze lijst zeker zal missen is een opgave van nationale determinatiewerken en verspreidingsatlassen. Met betrekking tot de laatste worden alleen die van Nederland en Vlaanderen vermeld, terwijl die van aangrenzende landen en streken, zoals Wallonië, de Duitse deelstaten en de Franse regio Nord-Pas-de-Calais voor de bewoners van de lage landen toch op z'n minst interessant genoemd mogen worden. Maar ook een in biogeografisch opzicht

nieuwe benadering van het samenstellen van verspreidingskaarten, zoals in het handboek van de Zwitserse zoogdieren (Hausser 1995), blijft hierdoor onvermeld.

Ondanks deze opmerkingen moet de aanschaf van deze gids zeker worden aanbevolen. Alleen al door de up-to-date presentatie van de in Europa voorkomende zoogdieren is hij zijn geld meer dan waard en het dwingt bewondering af dat het de auteurs en de illustrator gelukt is om van al deze soorten een kritische beschrijving en een afbeelding te geven.

Literatuur

- Fumagalli, L. 2008. Genetische Artbestimmung. In: P. Marchesi, M. Blant & S. Capt (eds.). Fauna Helvetica 22. Säugetiere der Schweiz. Bestimmungsschlüssel: 14-25. Centre suisse de cartographie de la faune / Schweizerische Gesellschaft für Wildbiologie, Neuchâtel, Switzerland.
- Hausser, J. (ed.) 1995. Säugetiere der Schweiz. Verbreitung - Biologie - Ökologie. Birkhauser Verlag, Basel, Switzerland.
- Husson, A.M. & W. C. van Heurn 1959. Kleurverschiedenheden van de mol, *Talpa europaea* L., in Nederland waargenomen. Zoölogische Bijdragen 4: 1-16.
- van den Brink, F.H. 1955. Zoogdierengids van Europa ten westen van 30° oosterlengte. Elsevier, Amsterdam, the Netherlands.

Vincent van Laar

Melin

F - 21320 Mont Saint Jean

Frankrijk